

УДК 821.161.2 Коб 7 Цар.09:7.097

„ЦАРІВНА” – УКРАЇНСЬКИЙ ТЕЛЕФОРМАТ (Зі спогадів сценариста)

У статті відомий літератор – член Національної спілки письменників, заслужений журналіст України Василь Манолійович Довгий викладає багатолітню історію власної інсценізації повісті О. Кобилянської „Царівна”, що завершилася в 1994 р. виходом в ефір однойменного 20-серійного фільму, який відтоді показувався українськими телеканалами понад 30 років.

Ключові слова: повість, інсценізація, драматургічний матеріал, сценарна обробка, акторський ансамбль, телесеріал.

Васи́лий Довгий

«Царевна» – украинский телеформат (Из воспоминаний сценариста)

В статье известный литератор – член Национального союза писателей, заслуженный журналист Украины Василий Маноліевич Довгий излагает многолетнюю историю собственной инсценизации повести О. Кобылянской «Царевна», завершившуюся в 1994 г. выходом в эфир одноименного 20-серийного фильма, который с тех пор демонстрировался украинскими телеканалами свыше 30 раз.

Ключевые слова: повесть, инсценизация, драматический материал, сценарная обработка, актерский ансамбль, телесериал.

Vasyl' Dovhyj

Tsarivna – ukrainian tv-format (From a script writer's memoirs)

In the article Vassyl Manoliyovych Dovhyj, a well-known man of letter, a member of National Union of Writers, Honoured Journalist of Ukraine, presents his many years' story of staging O.Kobylianska's tale *Tsarivna*, which resulted with a 20-episode series of the same name, first broadcast in 1994 and had been repeatedly aired for over 30 years.

Key words: tale, staging, dramaturgic material, stage treatment, acting group, TV series.

Уперше двадцятисерійний відеофільм „Царівна” за мотивами однойменної повісті Ольги Кобилянської було показано по українському телебаченню восени 1994 року. Відтоді впродовж чотирнадцяти років українські телеканали УТ-1, УТ-2 та УТР (Всесвітня служба українського телебачення і радіо), програми якої приймають вісімдесят країн світу, показували, за приблизними підрахунками, серіал „Царівна” понад тридцять разів.

Подивився телесеріал „Царівна” відомий живописець Іван Марчук, який нині проживає в Америці. Його виставка експонувалася в художньому музеї Чернівців саме тоді, коли почали показ телесеріалу. Художник дякував за прекрасний відеофільм, за вдумливу літературну роботу, за мистецьке втілення у телефільмі високої ідеї духовного становлення українства. „Царівну” обов’язково мають побачити українці Канади й Америки”, – зауважив пан Марчук у розмові із заслуженим діячем мистецтв України, тоді головним режисером обласного державного Чернівецького телебачення Василем Селезінкою.

З особливим піднесенням зустрів телесеріал художній колектив Чернівецького музично-драматичного театру імені Ольги Кобилянської, який впродовж багатьох років, із часу свого заснування, творив театральний літопис за творами буковинської письменниці. Народні артисти України Ольга Рудницька, Ольга Ільїна, Омелян Савка, заслужений працівник культури України Тадей Сулятицький, який багато років був очільником театру, відзначили появу на екрані „Царівни” як неординарне явище в українському телевізійному і театральному мистецтві.

Проте шлях до екранного втілення „Царівни” був складним. Літературна творчість, як відомо, – процес особливий і письменнику здебільшого важко передбачити кінцевий результат. А драматургія – це взагалі непередбачуваний процес, який залежить від багатьох чинників. Відомо, що Кобилянська не раз переживала великі душевні і творчі кризи. Тому я часто брав гріх на душу і невдачі з інсценізацією „Царівни” пов’язував із долею письменниці – долею, що не завжди була світлою і щасливою. Пригадував також казку про розум і щастя. В казці стверджується, що, крім розуму, треба мати ще й щастя. Тоді буде все гаразд.

Задум інсценізувати повість „Царівна” у мене виник ще на початку сімдесятих років ХХ століття. У репертуарі театру вже були вистави „Земля”, „У неділю рано зілля копала” за творами Ольги Кобилянської. Вони формували вузькосоціальний образ письменниці як уболівальниці за пригноблений простий люд. Я прочитав усі твори Кобилянської і по-новому відкрив для себе її

багатогранний внутрішній світ. У повісті „Царівна” вона постає зовсім іншою, ніж у творах, які радянська ідеологія і літературна критика свідомо робили „візиткою” Буковинської Орлиці. Основна фабула драматургічного твору – становлення, зростання молодого письменниці й любов між Наталією Верковичівною, дівчиною інтелігентною, високоінтелектуальною, і Василем Орядином та Іваном Марком. У „Царівні” Кобилянська прагне втілити ідеї соціальних змін через удосконалення духовного світу людини. Я поставив собі за мету показати громадськості Ольгу Кобилянську в новому ракурсі. 1903 року Іван Франко писав про нове покоління талановитих українських письменників, яке бачило „одну із своїх головніших задач у психологічному аналізі соціальних явищ, у тому, сказати б, як факти громадського життя відбиваються в душі і свідомості одиниці, і навпаки, як у душі тої одиниці зароджуються й виростають нові події соціальної категорії”. Ось тому відкрити Кобилянську для широкого загалу в новій якості було для мене, як драматурга, особливим завданням. Адже світогляд буковинської письменниці формувалася під впливом творчості Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Панаса Мирного, Юрія Федьковича, Наталії Кобринської, Лесі Українки, Івана Франка. Глядачі мали пізнати нову Кобилянську як людину, від природи добру і щире серцем, освічену, з високим естетичним смаком, а найголовніше – обдаровану великим талантом. Проте, як відомо, Ольга Юліанівна так ніколи і не вийшла заміж.. Вважається, що в коханні їй не пощастило. Я розумів, я відчував, що доля Наталії Верковичівни мала б скластися інакше. Коли вона, горда, відмовилася від пропозиції руки і серця користолюбного Василя Орядина, здавалося, що так і залишиться дівувати весь свій вік. Але я вирішив, що маю по-іншому завершити телеверсію „Царівни”: нехай головна героїня буде щасливою, вийшовши заміж за лікаря Івана Марка, людину близьку їй по духу. Нехай вона переможе!

Перший варіант п'єси був написаний 1972 року. Його прочитала режисер театру ім. Ольги Кобилянської, заслужена артистка України Євгенія Золотова. Інсценізація їй дуже сподобалася. Однак режисер наголошувала на тому, що такі камерні п'єси в театрі не мають успіху, глядач вимагає дії, видовищ – це радше моя п'єса, телевізійний варіант. Іншої думки був головний режисер театру Володимир Грипич, який здійснив уже на той час на сцені нашого театру постановку твору Лесі Українки „Камінний господар”, п'єс Михайла Стельмаха „Зачарований вітряк” та „Дума по любов”. Після ознайомлення з п'єсою „Царівна” він погодився поставити її на чернівецькій сцені. Репертуарна колегія Міністерства культури України затвердила варіант п'єси. Робота була дуже цікавою, хоча й непростою. Твір, написаний письменницею у монологічній, розповідній формі, призначений для читачів, я мав перетворити на театральне дійство. При цьому треба було зберегти глибину задуму, що дається важко, оскільки описова форма перебудовується на діалогічну. І мені це вдалося, хоча було витрачено на це два роки. Проте не судилося... Володимира Грипича було переведено до Запоріжжя. Новий головний режисер Чернівецького театру Костянтин Пивоваров вважав, що п'єсу необхідно поліпшити. Переді мною постало нове завдання – введення масових сцен та нових дійових осіб. „Саме тоді це буде цікаво”, – наполягав головний режисер. Уже вшосте я переробляв п'єсу. Ні Грипич, ні Пивоваров не були буковинцями. Їм важко було зрозуміти автора. У новому варіанті інсценізації я врахував усі побажання режисера. Репертуарна колегія вкотре затвердила новий варіант п'єси. Минуло ще два роки. „Царівні” так і не вдалося побачити сцени: Пивоваров очолив Одеський музично-драматичний театр.

Проте всі ці невдачі та випробування мене не зупинили. Шукаючи дорогу до сценічного втілення „Царівни”, я запропонував літературно-драматичній редакції українського телебачення здійснити екранізацію цієї п'єси. Редакція, підтримавши мене, звернулася до Чернівецького музично-драматичного театру з проханням здійснити постановку „Царівни” спеціально для національного екрана. Однак бракувало акторів, які би могли виконувати головні ролі, і знову задум не був втілений. Тоді працівники редакції Гальченко і Карпенко запропонували цю роботу Кіровоградському музично-драматичному театру. Його головний режисер не став відмовлятися, однак, на його думку, постановку „Царівни” мали б здійснити саме (і тільки!) земляки Буковинської Орлиці – Чернівецький музично-драматичний театр, який носить її ім'я. Після телефонної розмови я, як автор, погодився з головним режисером Кіровоградського театру.

У 80-х роках, продовжуючи реалізацію ідеї сценічного втілення повісті Ольги Кобилянської, я працював із режисером Чернівецького театру Анатолієм Литвинчуком. Він запропонував оригінальне творче бачення майбутньої вистави: сама Кобилянська, письменниця, яка прожила нелегке життя, і Наталія Верковичівна як прообраз майбутньої письменниці мали вести діалог про сенс і

філософію життя та шляхи вдосконалення особистості. Я підтримав ідею режисера у новому варіанті п'єси. Проте передчасна смерть Анатолія Григоровича перешкодила втілити прекрасний задум.

Здобуття Україною незалежності посприяло утворенню на початку 90-х років ще одного національного телеканалу – УТ-2. Колектив літературно-драматичної редакції очолила Валентина Лебедева, яка до цього працювала в літературно-драматичній редакції УТ-1. Їй були відомі мої пошуки сценічного втілення „Царівни”, і вона запропонувала розпочати роботу над моєю інсценізацією за однойменною повістю Ольги Кобилянської.

Режисером було призначено Сергія Туряницю, який мав чималий досвід у створенні телесеріалів. Буковина – край особливий і творчість його талановитих людей має свій набуток. Туряниці потрібно було „увійти” в культурну атмосферу західного регіону української території, де жила свого часу Ольга Кобилянська. Повість „Царівна” була написана 1895 року. Це період, коли австрійська інтелігенція, за словами Лесі Українки, „загрузла у безнадійному філістерстві”. Пізнати той час із середини було для режисера вкрай важливою метою. І він це зробив. Йому вдалося збагнути ментальність української інтелігенції того періоду: історію, психологію, темперамент, здібності, нахили, звичаї. А головне, режисеру разом із редактором Лебедевою вдалося залучити до створення відеосеріалу талановитих акторів київських театрів. Важливою віхою у здійсненні проекту, як згодом з'ясувалось, було запрошення на виконання головної ролі артистки театру ім. І. Франка Вікторії Мелекторович. Пригадую, як улітку 1992 року творча група прибула на Буковину для представлення мені, як автору, претендентки на головну роль у телесеріалі. Не можна було не погодитись із пропозицією про виконання головної ролі Наталії Верковичівни Вікторією Мелекторович. Вона ніби була народжена створити образ молоді Ольги Кобилянської. Тому згодом театральні критики відзначали: „Якби в Україні існували премії за кращу роботу на телебаченні типу американських „Еммі” та „Золотого глобуса”, їх неодмінно одержала б Вікторія Мелекторович”, – писала тоді газета „Говорить і показує Україна”.

Зйомки розпочалися в селі Карапчів Вижницького району Чернівецької області. Місцеві люди з великим захопленням спостерігали, як серед копиць сіна порхала, мов пташка, царівна молода дівчина – Вікторія Мелекторович.

„Царівна” – це була одна із перших таких великих телепостановок на українському телеекрані. Актори грали натхненно: Олександр Гедбовський (Василь Орядин), Мирослав Маковійчук (Іван Марко), Борис Мазур (професор Іванович), Наталія Лотоцька (Павлинка), Інна Мірошниченко (Лена), Станіслав Славко (Маєвський), Олена Хижна (Зоня), Світлана Золотько (Марія), Олег Шкварковський (професор Лорден), Нонна Копержинська (Приятелька) та інші актори створили чудовий ансамбль, який щохвилини органічно втілював задум Ольги Кобилянської та драматурга. Серед колективу виконавців хочеться відзначити народну артистку України Ларису Кадирову, яка виконує у відеофільмі роль пані Марко. Вона тонко відчула больові точки взаємин сина Івана та Наталії Верковичівни. З великим тактом і мудрістю вона допомагає їм.

Важливим компонентом відеофільму є музичне оформлення. Звукорежисери Євген Карабанов та Наталя Складенко доповнюють кожну мізансцену відеоспектаклю музикою Шумана, Бартока, Штрауса, Брамса, Винявського, Сметани, Дворжака, Хаузера, Калачевського, Скорика.

Велику професійну роботу здійснили: оператор-постановник Віктор Куш, художник-постановник Ігор Беляк, художник по костюмах Наталя Гермашевська.

Інсценізація „Царівни” вимагала великих зусиль як від творчого колективу, який втілював мій задум, так і від мене. Сьогодні я з вдячністю пригадую допомогу працівників літературно-меморіального музею Ольги Кобилянської. Їхні професійні консультації неодноразово допомагали мені зрозуміти і, в свою чергу, підказати постановникам „Царівни” щодо повнішого відтворення колориту часу й оточення нашої славетної країни.

1994 року телесеріал „Царівна” вийшов в ефір. Такий двадцятирічний шлях пройшла „Царівна” до сценічного втілення. Що ж до літературного матеріалу, то його оцінку дав письменник, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, народний артист України Михайло Ткач: „За своїм драматургічним матеріалом та сценарною розробкою ситуації і написанням діалогів цю роботу варто оцінювати як самостійний авторський твір, написаний за мотивами повісті „Царівна”. За таку високу оцінку я щиро вдячний нашому землякові, талановитому поету, прозаїку та кіносценаристу.

Література

1. Вознюк В.О. Про Ольгу Кобилянську / В.О. Вознюк. – К.: Дніпро, 1983. – 183 с.
2. Вознюк В.О. Чернівецький літературно-меморіальний музей Ольги Кобилянської. Путівник / В.О. Вознюк. – Чернівці, 2003. – 112 с.
3. Вознюк В.О. Буковинські адреси Ольги Кобилянської / В.О. Вознюк. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 276 с.
4. Довгий Василь. Царівна. Кінороман за мотивами одноіменного твору Ольги Кобилянської // В.М. Довгий // Колесо: Драматичні твори. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 288 с.
5. Кобилянська Ольга. Твори / Ольга Кобилянська. – К.: Держвидав, 1962. – Т. 1. – 492 с.
6. Кобилянська Ольга. Слова зворушеного серця. Щоденники, Автобіографії, Статті та спогади / Ольга Кобилянська. – К.: Дніпро, 1982. – 359 с.
7. Максимов Микола. Царівна українських телесеріалів / Микола Максимов // Говорить і показує Україна. – 1996. – № 7. – С.1, 8.
8. Чайка Олена. Впевнені кроки „Царівни” / Олена Чайка // Буковинське віче. – 1997. – 13 вересня.